

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті на основі теоретичних і емпіричних даних простежено систему упровадження інноваційних технологій формування професіоналізму вчителя в контексті безперервної освіти "Школа – педвуз – школа".

Кардинальне реформування українського суспільства закономірно супроводжується принциповим оновленням усіх соціальних інститутів і систем, у тому числі й системи освіти. Доля України сьогодні істотно залежить від того, яким буде Вчитель – ключова фігура ХХІ століття – століття освіти.

У цій ситуації помітно активізувався пошук інноваційних моделей загальної і професійно-педагогічної освіти. Розроблена педагогічна доктрина, концепція змісту загальної середньої освіти, школи перейшли на 12-річний термін навчання, упроваджується науковий аналіз процесу підготовки та діяльності педагогічних кадрів: аксіологічні основи педагогічної освіти (Н.В. Гузій, М.М. Левіна, В.О. Сластьонін, Е.Н. Шиянов); дієвий підхід у професійному становленні вчителя (В.П. Андрущенко, В.І. Бондар, О.В. Бондаревська, О.Г. Мороз, Е.І. Рогов); педагогічні технології у підготовці вчителя (В.П. Безпалько, І.М. Дичківська, І.А. Зязюн, Р.П. Скульський, В.О. Сластьонін).

У той же час у вищій педагогічній освіті існує ряд суперечностей:

- між збільшеними вимогами до особистості вчителя-професіонала й неготовністю системи безперервної педагогічної освіти до забезпечення процесу її становлення і розвитку;
- між визнанням необхідності впровадження сучасних психолого-педагогічних і акмеологічних концепцій та їх недостатнім використанням;
- між об'єктивною потребою освітньої практики в досягненні освітянами педагогічного професіоналізму та неоднозначним трактуванням у науці його феномена;
- між "знаннєвою" й гуманістичною парадигмами формування професіоналізму вчителя в системі безперервної педагогічної освіти.

Проблема педагогічного професіоналізму складна і багатоаспектна. Філософія, соціологія, психологія, педагогіка, акмеологія та інші гуманітарні і прикладні науки вивчають різні сторони його формування. Такий цілісний підхід дослідження проблеми продиктовано потребою школи у вчителі-професіоналі. Отже, формування професіоналізму фахівця слід розглядати в єдності та взаємозв'язку, а його становлення, розвиток, удосконалення та самоудосконалення, відповідно, у процесі професійної діяльності.

У цілісній системі безперервної педагогічної освіти післявузівська освіта є логічним продовженням вузівської і спрямована на розвиток педагогічної майстерності вчителя на основі інноваційних підходів та використання комплексу варіативних технологій. У той же час, необхідно враховувати модель особистості вчителя-професіонала, сучасну освітню ситуацію та деякі негативні чинники, що мали місце в дестабілізації кадрової політики у загальноосвітніх установах (зниження фінансових можливостей освітніх установ для підвищення кваліфікації, методичного навчання і творчого зростання педагогів, наявність формалізму під час атестації педагогічних працівників, проблема формування гуманістичних стосунків і сприятливого емоційно-психологічного клімату в колективах, відмова від обов'язкового розподілу та стажування молодих фахівців, недосконалість системи профорієнтаційної роботи й допрофесійної підготовки в цілому).

Згідно з розробленою концепцією підготовки і перепідготовки вчителя в умовах перебудови вищої освіти "Школа – педвуз – школа" на базі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди створено навчально-науково-педагогічний комплекс (ННПК) як одну із форм інтеграції у сфері педагогічної освіти. Головною метою комплексу є підготовка висококваліфікованих педагогічних кадрів, перебудова підходу до профорієнтації, підвищення якості навчання і виховання студентів, оновлення змісту підготовки та перепідготовки вчительських кадрів на основі використання новітніх досягнень педагогічної науки, науково-дослідної і дослідно-експериментальної роботи, використання сучасних технологій, а також вивчення, узагальнення і упровадження передового педагогічного досвіду.

Творча співпраця вузу й навчально-виховних закладів у рамках ННПК передбачає систему підготовки й перепідготовки вчителя на трьох рівнях:

- професійна орієнтація школярів на педагогічну професію (ЗОШ, педагогічні класи, підготовчі курси тощо);
- підвищення якості базової професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в умовах вузу;
- розвиток творчості й удосконалення майстерності вчителя-вихователя (молоді педагоги).

Усі освітні установи (центри профорієнтації для шкіл, учнів; навчально-практичні, експериментальні творчі лабораторії для студентів університету, школи підвищення кваліфікації й майстерності для вчителів-вихователів), що входять у ННПК, є базою різнобічної діяльності. Вони діють на основі комплексної цільової програми, яка передбачає роботу в наступних напрямках:

- перебудова навчально-виховного процесу на основі принципів демократизації й гуманізації, реалізація основних ідей педагогіки співпраці;
- оновлення теоретичної, методичної і практичної підготовки майбутнього вчителя;

- дослідно-експериментальна робота;
- формування, вивчення, узагальнення й упровадження ідей передового педагогічного досвіду;
- розвиток творчого потенціалу в учнів, студентів і педагогів;
- допомога установам ННПК у створенні й модернізації навчально-науково-методичної бази.

Відповідно до цих напрямів визначені основні завдання ННПК:

- 1) формування якісного контингенту студентів і викладачів вузу;
- 2) підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів;
- 3) розвиток професіоналізму молодих педагогів на основі результатів діагностики та практики стажування;
- 4) удосконалення професійної компетентності, творчості та майстерності вчителя на основі упровадження сучасних педагогічних технологій;
- 5) проведення науково-дослідної роботи з актуальних педагогічних проблем із урахуванням замовлення органів освіти;
- 6) вивчення, узагальнення й упровадження ідей передового педагогічного досвіду із проблем демократизації та гуманізації навчання й виховання учнів на основі наукового пошуку.

Діяльність ННПК включає три взаємопов'язані етапи професійної підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів, які передбачають спільну пошукову роботу щодо оновлення змісту безперервної педагогічної освіти, впровадження нових технологій навчання й виховання, діагностики розвитку особистості учня й педагога, розповсюдження передового педагогічного досвіду, дослідження проблем інноваційної освіти. У школах створено філіали кафедр, експериментальні майданчики, організовано спільна діяльність. Ця система удосконалюється, йде постійний пошук оптимальних шляхів, форм і методів розвитку творчої активності й майстерності педагогів, створюються необхідні умови для подальшого розвитку їх творчого потенціалу.

Викладачі університету спільно з органами освіти досліджують проблему вивчення якості підготовки вчителів, особливо звертають увагу на рівень професіоналізму випускників ВУЗу, на ступінь готовності молодих педагогів до творчої навчальної та виховної діяльності з учнями.

Головну увагу в цій роботі з молодими вчителями надається діагностиці. Провідними методами останньої слугують: опитування (анкета, хронокарта, інтерв'ю, бесіда), спостереження, аналіз і самоаналіз, оцінка й самооцінка. Як правило, у серпні з новопризначеними фахівцями проводяться бесіди. Вони включають ряд питань, спрямованих на початкове виявлення професійної спрямованості (вивчення мотивів педагогічної діяльності, повноти уявлень функціональних обов'язків вчителя-вихователя, наявності необхідних знань, умінь і здібностей, сформованості якостей особистості молодого фахівця). Наприклад: Як змінилася ваша уява про вчительську професію під час практики стажування? У якому педагогічному колективі Ви вважали б за краще працювати? Яку з наступних думок Ви вважаєте правильною і чому: учитель у високому значенні є і вихователем; вчитель може бути вихователем, але може ним і не бути; вчитель і вихователі - розрізнені поняття? Яким видам діяльності віддасте перевагу в вільний час? З досвідом яких учителів Ви знайомі й що привертає Вашу увагу в діяльності вчителів-майстрів, учителів-новаторів? Під час бесіди з'ясовується, який рівень підготовки молодого фахівця, яким він бачить себе в майбутній педагогічній діяльності. Стажистам і наставникам пропонувався ряд анкет різних зразків і творчих завдань, питання-роздуми, ранжування якостей особистості педагога, складання педагогічних заповідей, використовується методика незакінчених пропозицій "педагогічна технологія – це...", "педагогічна техніка включає...", формулювання тез: що таке, наприклад, "педагогічна майстерність", "педагогічна творчість" тощо.

Із метою вивчення особливостей діяльності вчителя використовуються діагностичні методики оцінки професійної діяльності педагога, оцінки спрямованості особистості вчителя, його стану, наприклад, емоційного сприйняття, доброзичливості або агресивності, реагування в конфлікті [1], а також діагностичні методики рівня розвитку педагогічної діяльності, професійної підготовленості до педагогічної діяльності вчителя – початківця, методики оцінки роботи вчителя, оцінки рівня інноваційного потенціалу педагогічного колективу, тести вивчення й оцінки особистісних здібностей і професійних проявів учителя [2], анкета вивчення професійної готовності педагога (діяльність, уміння, знання, корекція) [3: 134 -135].

Вивчення й аналіз отриманих даних (завдань, анкет, тестів, опитувальних листів учителя-стажиста) дає змогу скорегувати навчальні плани і програми, ввести додаткові дисципліни з метою удосконалення підготовки майбутнього вчителя, а також розробити методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в школі й вузі.

В університеті створено проблемну школу-лабораторію "Новітні педагогічні технології початкової освіти". Її мета полягає в тому, щоб допомогти вчителям, молодим фахівцям-початківцям усвідомити свою індивідуальність; сформувати позитивну мотивацію педагогічної діяльності на кращих освітніх традиціях міста й області; включитися у творчий пошук; бути готовими до подолання труднощів у встановленні контактів із колегами, учнями, батьками; розвивати професіоналізм, потребу в постійній самоосвіті. У роботі беруть участь учителі-стажисти, вчителі-методисти, старші вчителі, наставники, викладачі педвузу. Дискусії з питань формування особистості вчителя, увага до його професійного зростання, труднощів і проблем молодих педагогів, постійна турбота й підтримка у професійному самоудосконаленні, бажання майстрів педагогічної праці передати їм свою майстерність і досвід допомагають молодим фахівцям усвідомлювати свою громадянську позицію й відповідальність перед суспільством, школою, дітьми.

Аналіз і узагальнення досвіду післявузівської освіти в умовах ННПК, спрямованого на постійне вдосконалення професіоналізму вчителя, показують, що діюча система є ефективною та презентує сукупність різноманітних інтегрованих форм співпраці й видів діяльності студентів і вчителів, викладачів вузу, методистів

початкової школи та методичних кабінетів, передбачає підвищення інформативності вчителів, удосконалення їх умінь і навичок, особистісних якостей, знайомство з технологією активних форм навчання й виховання, залучення до наукових досліджень. Основний зміст удосконалення професіоналізму вчителя представлений традиційними й інноваційними напрямками. До традиційних ми відносимо питання підвищення якості навчання й виховання в широкому розумінні та з усіма його складовими. До інноваційних – ті, які останнім часом представлені інноваційними процесами, новими творчими формами й технологіями або знову відновлені у зв'язку із соціальними, економічними, педагогічними та іншими умовами.

У рамках наукової лабораторії з метою вивчення впливу і значення інноваційних технологій для професійного удосконалення педагогів на післявузівському освітньому етапі проводиться підготовка і проведення традиційних науково-практичних конференцій, круглих столів, де, як правило, підводяться підсумки дослідно-експериментальної, дослідницької роботи вчителів, шкільних експериментальних майданчиків, розглядаються актуальні питання навчання й виховання, розв'язуються проблеми поліпшення якості навчально-виховного процесу в школі. У 2003 році вчителі шкіл міста взяли активну участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції "Педагогічні технології навчання, виховання та розвитку молодших школярів" (17-18 квітня 2003 р.), ділилися досвідом своєї роботи. У виданій збірці опубліковано 23 матеріали доповідей учителів. У вузівському збірнику наукових праць "Школа першого ступеня: теорія і практика" багато вчителів і працівників освіти публікують свої роботи як результат власної професійної діяльності.

Розвиток школи неможливий без нових ідей, підходів, моделей, педагогічних технологій, без співпраці учених, педагогів-практиків, батьків, учнів. Кожна інновація вимагає апробації, перевірки часом. Виявлення нового досвіду, пошук оптимальних рішень здійснюється у процесі науково-дослідної, дослідно-експериментальної діяльності, що ґрунтується на науковому аналізі існуючої теорії і практики освіти.

Педагогічні дослідження у школі мають свої особливості:

- вони мають прикладний характер, спрямовані на розробку і засвоєння нової інформації, на конкретну мету і завдання;
- суб'єктами науково-дослідної роботи є педагоги. Керівники школи організовують учителів на педагогічний пошук інноваційних трансформацій навчально-виховного процесу, встановлюють ділові зв'язки з вузами, науково-методичними центрами, залучають до дослідження навчальних проблем батьків і учнів;
- узагальнення підсумків шкільної дослідно-експериментальної роботи, як правило, не претендує на виявлення наукових закономірностей, а характеризується практичними рекомендаціями.

Успіх зумовлюється наявністю двох основних умов: по-перше, необхідно мати відповідну нормативно-організаційну базу (положення про науково-дослідну, дослідно-експериментальну роботу в школі, науково-методичні поради, експертні комісії, модель діяльності, положення про НДР, договір про співпрацю з вузами, освітніми й науково-методичними центрами, інформаційно-діагностичні кабінети та інше); по-друге, доцільно створити організаційну структуру з метою координації роботи органів (науково-методична рада, експертна комісія, секції НДТ тощо).

Таким чином, післявузівська освіта передбачає певну цілісність і систему, спрямовану на підвищення рівня педагогічного професіоналізму вчителя на базі інноваційних процесів і нових підходів до організації процесу підвищення кваліфікації педагогів, а також особистого самоудосконалення. Педагогічні технології пов'язані, з одного боку, із розробкою системи, а з іншого – з варіативними технологіями, які використовуються у практичній діяльності. На цьому етапі – залежно від рівня професіоналізму, вчителі опановують технології навчання й виховання учнів і використовують останні в цілісному педагогічному процесі.

Отже, формування професіоналізму вчителя в системі безперервної педагогічної освіти показало доцільність і системність діяльності на кожному з етапів його розвитку (допрофесійного, базового професійного і післявузівського). Дослідження дозволило виявити залежність рівня професіоналізму вчителів від засвоєння й використання ними сучасних технологій. Розробка і застосування варіативних педагогічних технологій вимагають дотримання ряду умов, спрямованих на професіоналізм педагога, на його особистість: гуманізація освіти; постійне оновлення професійних знань, удосконалення умінь і творчих здібностей; установка вчителя на інноваційні технології; уміння визначати мету; проектування власної системи професійної діяльності; засвоєння власного досвіду через рефлексію, його вираження в технологічній формі; постійне оновлення технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рогов Е.И. Личность учителя: теория и практика. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
2. Сластенин В.А. Професионализм педагога: акмеологический контекст // Педагогическое образование и наука. – 2002. – № 4. – С. 4-9.
3. Левина М.М. Основы технологии обучения профессионально-педагогической деятельности. – М.: ИПК, 1996. – 232 с.
4. Андрущенко В.П. Модернізація освіти: політика і практика // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 3. – С. 12-15.
5. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М., 1989. – 180 с.
6. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. – К.: Вересень, 1996. – 129 с.
7. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
9. Мороз О.Г., Омеляненко В.П. Перші кроки до майстерності. – К.: Знання, 1992. – 112 с.
10. Скульський Р.П. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості. – К.: Вища школа, 1992. – 132 с.

Матеріал надійшов до редакції 11.11.2005 р.

Мазоха Д.С. Инновационные технологии формирования профессионализма учителя в системе непрерывного образования.

В статье на основе теоретических и эмпирических данных прослеживается система внедрения инновационных технологий формирования профессионализма учителя в системе непрерывного образования "школа – педвуз – школа".

Mazokha D.S. Innovative Technologies of Forming Professionalism of a Teacher in the System of Continuous Education.

The article seeks ways to employ innovative technologies to formulate teaching professionalism in the system of "school teacher's training establishment – school" continuous education relying on the theoretical and empirical data.